

Povijest je važna: razvoj i institucionalna nepromjenjivost Vojne krajine u Hrvatskoj

Tkalec, Marina

Source / Izvornik: **Odabrani prijevodi, 2021, 11, 1 - 22**

Journal article, Published version

Rad u časopisu, Objavljena verzija rada (izdavačev PDF)

<https://doi.org/10.3326/op.56>

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:242:798759>

Rights / Prava: [Attribution-NonCommercial-NoDerivatives 4.0 International/Imenovanje-Nekomercijalno-Bez prerada 4.0 međunarodna](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-12-22**

Repository / Repozitorij:

[Institute of Public Finance Repository](#)

Institut za
javne financije

Smičklasova 21 | Zagreb
www.ijf.hr | ured@ijf.hr

ODABRANI PRIJEVODI

BR. 56

2021.

ISSN: 1847-7445

doi: 10.3326/op

citirati:

Tkalec, M., 2020. History matters: development and institutional persistence of the Habsburg Military Frontier in Croatia.

Public Sector Economics, 44(1), str. 117-145.

<https://doi.org/10.3326.pse.44.1.4>

POVIJEST JE VAŽNA: RAZVOJ I INSTITUCIONALNA NEPROMJENJIVOST VOJNE KRAJINE U HRVATSKOJ

DR. SC. MARINA TKALEC*

IZVORNI ZNANSTVENI ČLANAK**

JEL: C33; E02; E26; H41; O11

DOI: 10.3326/op.56

SAŽETAK

U ovom se radu istražuje učinak davno nestale Vojne krajine na moderne institucije u Hrvatskoj. Koriste se tri ciklusa istraživanja života u tranziciji i dizajn geografske regresije diskontinuiteta kako bi se utvrdila veza povijesnih institucija i modernih stavova prema povjerenju i korupciji. Rezultati upućuju na to da su područja nekadašnje Vojne krajine manje razvijena i siromašnija s lošijim pokazateljima ekonomske učinkovitosti u odnosu na ostatak zemlje. Ispitanici koji žive na bivšem području Vojne krajine imaju nižu razinu međuljudskog povjerenja, višu razinu povjerenja u javne institucije te češće smatraju da treba podmićivati te institucije kada s njima dođu u doticaj. S obzirom na to da su ratni sukobi u Jugoslaviji 1990-ih potencijalni kanal utjecaja Vojne krajine na današnje ekonomske ishode, stavovi prema korupciji mogu preživjeti i ratove, dok se povjerenje u javne institucije narušava tijekom ekstremnih nasilnih događaja.

Ključne riječi: razvoj, geografska regresija diskontinuiteta, institucije, makroekonomija

* Ovo je istraživanje provedeno dok je autorica gostovala na London School of Economics and Political Science Research on South Eastern Europe. Autorica zahvaljuje Michaelu Fritschu, Josipu Glaurdiću, Vassilisu Monastiriotsu, Ivanu Žiliću i sudionicima LSEE programa gostujućih govornika, kao i dvojici anonimnih recenzenata na korisnim komentarima.

** Primljeno: 1. lipnja 2019.

Prihvaćeno: 14. listopada 2019.

Marina TKALEC

Ekonomski institut, Zagreb, Odjel za makroekonomiju i međunarodnu ekonomiju, Trg J. F. Kennedyja 7, 10000 Zagreb, Hrvatska

e-mail: mtkalec@eizg.hr

ORCID: 0000-0001-7974-9345

1. Uvod

Ideja da su povijest, raniji razvoj događaja i ovisnost o prijašnjem putu, odnosno povijesti, relevantni za današnji socioekonomski kontekst, u posljednje vrijeme privlači značajan interes ekonomske struke. Nastavljajući se na pionirske radove North i Thomas (1973.) i North (1981.; 1990.) u institucionalnoj ekonomiji, i Greif (1994.; 2006.) o utjecaju nepromjenjivosti na kulturu i institucije u literaturi iz razvoja, niz znanstvenika u novije doba nadopunjava taj istraživački pristup korištenjem novih empirijskih metoda i identifikacijskih strategija. Koristeći najnovije ekonometrijske tehnike, Acemoglu i sur. (2001.) pokazuju kako institucije ranih europskih doseljenika i dan danas oblikuju ekonomske ishode nekadašnjih kolonija, Glaeser i sur. (2004.) pronalaze da rast i akumulacija ljudskog kapitala poboljšavaju političke institucije, Nunn (2008.) pokazuje negativan kauzalni učinak trgovine robovima u Africi na moderne ekonomske ishode, dok Glaeser i Shleifer (2002.) tvrde da povijesna početna razina rizika od prisile objašnjava različita pravna podrijetla i pravne sustave koji oblikuju moderne socioekonomske ishode. Ova vrsta istraživanja s pravom je uzdignula ekonomiju u multidisciplinarno, višedimenzionalno polje s velikim utjecajem, a prirodni eksperimenti koje ekonomisti koriste postaju itekako korisni za objašnjavanje uzroka rasta.

U ovom radu koristi se (kvazi) prirodni eksperiment - geografski položaj Vojne krajine u Hrvatskoj - kako bi se utvrdilo uzročno-posljedičnu vezu povijesnih institucija i stava prema povjerenju i korupciji kućanstava u modernoj Hrvatskoj. Nalazi upućuju na to da je povijest važna, da su institucije nepromjenjive i da su ovi dublji institucionalni odnosi važni, kako za donošenje politike, tako i za oblikovanje reformi. Povjerenje bi moglo biti jedan od uzročnih mehanizama koji obično nedostaje u standardnoj makroekonomskoj literaturi. Iako su ovakva istraživanja uobičajena u primijenjenoj mikroekonomiji, u makroekonomskim istraživanjima su rjeđa, osobito u Hrvatskoj. Stoga se, korištenjem prirodnog eksperimentalnog pristupa koji daje zanimljive i korisne rezultate, pruža značajan uvid u funkcioniranje i razvoj suvremenog hrvatskog gospodarstva i značajno doprinosi napredovanju metodoloških pristupa u makroekonomskim istraživanjima.

Becker i sur. (2016.) tvrde da su povjerenje u institucije i korupcija kanali kroz koje habsburška politička i institucionalna ostavština utječe na modernu Europu. Nadovezujući se na njihov rad, u ovom se radu naglašava da je bivša habsburško-osmanska granica, duž svog većeg dijela, zapravo bila granica između Osmanskog carstva i habsburškog vojnog kordona poznatog kao Vojna krajina. Krajina, koja je postojala više od 350 godina, a raspuštena je prije gotovo 150 godina, bila je militaristička institucija kojom se upravljalo iz Beča, a čija je svrha bila spriječiti Osmanlije u daljnjim upadima u Europu. Ova povijesna epizoda podijelila je stanovništvo na dva dijela, što je dovelo do toga da su dugo vremena živjeli u vrlo različitim ekonomskim i političkim sustavima. Može se tvrditi da je to razdvajanje bilo egzogeno u različitim faktorima koji mogu objasniti postojeće razlike u mnogim zapaženim ishodima. U tom se slučaju dodjela tretmana kućanstvu može uzeti kao slučajna, kao u eksperimentu. Nekadašnja granica Vojne krajine prolazila je dijelovima današnje Hrvatske, Srbije, Rumunjske i Mađarske. Ova egzogena varijacija definirana oko granice omogućava korištenje geografskog dizajna regresije diskontinuiteta (GDRD) za proučavanje varijacija unutar zemlje i sagledavanje učinaka Vojne krajine na moderna uvjerenja i stavove.

Iako su dva dijela Hrvatske usporediva u većini demografskih ishoda, ipak su značajne razlike u stopama radne aktivnosti i ekonomskom statusu. Pokazatelji su nepovoljniji za područje bivše Vojne krajine što znači da su ta kućanstva slabije ekonomski razvijena, siromašnija i imaju veće stope nezaposlenosti i lošije ekonomske pokazatelje od ostatka zemlje. Za objašnjavanje uočenih razlika u razvoju, u analizi se koriste tri ciklusa ankete Život u tranziciji – ŽuT (engl. *Life in Transition Survey*), fiksni učinci i GDRD za procjenu poredane logističke regresije jer odgovori koji se mjere su kategorijske varijable. Rezultati upućuju na to da ispitanici koji žive na bivšem području Vojne krajine imaju viši stupanj povjerenja u javne institucije, ali i da smatraju da je potrebno češće podmićivati te institucije kada su s njima u doticaju. Također, pripadnost Vojnoj krajini ima statistički značajan negativan utjecaj na

međuljudsko povjerenje. Čini se da ovako ekstreman slučaj izgradnje institucija, poput Vojne krajine, nije samo usadio povjerenje u njene javne institucije, već je negativno utjecao na povjerenje među ljudima.

U sljedećem se poglavlju objašnjavaju prirodni eksperimenti, daje se pregled literature o prirodnim eksperimentima u makroekonomiji i argumentiraju izazovi i prednosti otkrivanja uzročnosti u makroekonomiji. Nakon pregleda povijesti Vojne krajine u poglavlju 3., u poglavlju 4. se objašnjava dizajn regresije diskontinuiteta i korišteni empirijski pristup zajedno s podacima. Poglavlje 5. donosi empirijske rezultate, kao i brojne provjere robusnosti i testove falsifikacije. Poglavlje 6. bavi se najočitijim alternativnim uzrokom pronađenih razlika u ishodima i potencijalnim kanalom u analizi, ratom za hrvatsku neovisnost i uspostavom Republike Srpske Krajine devedesetih, koja se djelomično preklapala s teritorijem bivše Vojne krajine. Konačno, poglavlje 7. završava raspravom o implikacijama otkrića za moderne migracije istok-zapad i s njima povezanih europskih politika.

2. PRIRODNI EKSPERIMENTI U MAKROEKONOMIJI

Otkrivanje kauzalnosti u makroekonomiji česta je tema empirijskih istraživanja, jer je smjer kauzalnosti često nejasan, a točni kanali nisu prepoznatljivi, što dovodi do nedostatka vjerodostojne identifikacije i loših savjeta o javnim politikama (Fuchs-Schündeln i Hassan, 2016.). Zbog težine zadatka, većina empirijskih makroekonomskih istraživanja oslanja se na podudaranje uvjetnih korelacija i pronalaženje vrlo sofisticiranih načina za poboljšanje performansi ekonometrijskih modela. Za razliku od nekih prirodnih znanosti, makroekonomisti tradicionalno ne koriste eksperimente za otkrivanje uzročnosti jer im nisu dostupni. Iz očitih razloga nemoguće je kontrolirati ogroman i složen sustav, poput gospodarstva zemlje, u laboratorijima, dok bi terenski eksperimenti bili preskupi, a zbog neizbježno ogromnih socioekonomskih utjecaja vrlo je malo vjerojatno da bi se postigao konsenzus za njihovo provođenje. Međutim, u literaturi postoji alternativa - prirodni eksperimenti.

Kao što su Fuchs-Schündeln i Hassan (2016.: 4) utvrdili, prirodni eksperimenti su „... epizode koje pružaju uočljive, kvazi-slučajne varijacije u tretmanu pod uvjetom vjerodostojne identifikacijske pretpostavke“. Epizoda može predstavljati uvođenje nove mjere javne politike, neku povijesnu epizodu ili prirodni događaj poput poplava, potresa ili klimatskih promjena. Za razliku od laboratorijskog eksperimenta, makroekonomisti moraju uvjerljivo tvrditi da su intervencija ili tretman kojeg koriste usporedivi s eksperimentom; tj. da su slučajno dodijeljeni. Da bi potvrdili slučajnost, moraju usporediti tretiranu i kontrolnu skupinu i pokazati da se promatrane karakteristike razlikuju samo u činjenici da je jedna skupina tretirana, dok druga nije.

Glavni je cilj prirodnih eksperimenata u makroekonomiji identificirati uzročne mehanizme (kojih se ne može naći u konvencionalnim makroekonomskim modelima) kako bi se objasnili temeljni uzroci rasta. Iako standardni makroekonomski modeli naizgled pružaju te odgovore, njihov maksimalni doseg je da daju samo približne uzroke rasta koji obično uključuju akumulaciju kapitala, tehnologiju i ulaganja. I dok su dobri u objašnjavanju mehanizama rasta, ne uspijevaju odgovarati na pitanja „zašto“. S druge strane, temeljni uzroci rasta identificirali bi institucije, društvenu strukturu i društveni kapital kao glavne pozadinske igrače.

Ovaj rad koristi prirodni eksperiment kako bi dokazao kako povijesne institucije imaju dugoročni učinak na današnje institucije, društveni kapital i ekonomske ishode. Prirodni eksperimenti se uglavnom ne primjenjuju u hrvatskoj ekonomiji i makroekonomiji, no u sredinama u kojima se primjenjuju, oni pokazuju da je povijest važna i da povijesne institucije imaju dugotrajne posljedice, što će, ako se zanemari, potkopati većinu reformskih napora. Iako se društveni kapital sporo mijenja, on značajno određuje sposobnost društva za rast ostavljajući neka s visokom, a druga s niskom razinom društvenog kapitala. Habsburško carstvo poznato je po reputaciji „dobrih“ institucija i dokumentirano je da nekadašnji habsburški teritorij uživa više razine društvenog kapitala od onog svojih osmanskih susjeda. Međutim, nisu sve habsburške institucije bile prisiljene graditi društveni kapital, neke su bile

osnovane za obranu jugoistočnih granica Carstva. Politička povijest i vrsta vojnog kolonijalizma koje su Habsburgovci održavali u Hrvatskoj više od 350 godina još uvijek u velikoj mjeri utječu na gospodarske rezultate u Hrvatskoj, posebno unutar zemlje. Područja koja su ranije bila dio Vojne krajine danas su siromašnija, imaju višu razinu povjerenja u institucije, veću sklonost podmićivanju i pokazuju manje povjerenja u druge ljude (što je moguće povezano s etničkim sastavom stanovništva na tom području). Rezultati su u skladu s kolonijalnom politikom Habsburgovaca koji su provodili visoko centraliziranu vlast preko svojih vojnih institucija, a istovremeno nisu uspjeli osigurati odgovarajuća sredstva za ublažavanje siromaštva, ostavljajući narod da pribjegne korupciji.

Dosadašnja literatura o prirodnim eksperimentima u makroekonomiji zapravo je otkrila četiri temeljna uzroka rasta, dodajući sreću i višestruku ravnotežu gore spomenutim institucijama, društvenoj strukturi i društvenom kapitalu (Fuchs-Schündeln i Hassan, 2016.). Učinak institucija na rast detaljno proučavaju Acemoglu i sur. (2001.; 2002.) koristeći instrumentalne varijable te Michalopoulos i Papaioannou (2013.) koji se oslanjaju na dizajn regresije diskontinuiteta. Ova vrsta literature koristi prilično jednostavne ekonometrijske metode, ali njihov izazov leži u ispravnom i uvjerljivom utvrđivanju da je tretman doista slučajno dodijeljen i da prirodna epizoda nalikuje eksperimentu. Acemoglu i sur. (2003.) proučavaju utjecaj institucija na poslovne cikluse i otkrivaju da – nakon kontrole učinka institucija – loše makroekonomske politike više nisu povezane s makroekonomskom nestabilnošću. Tvrde da su makroekonomske politike samo alati lako zamijenjeni drugim lošim alatima i da su simptomi dubljih institucionalnih poremećaja koji stoje na putu većem rastu. Drugi dio ove literature pokušava otkriti hoće li zamjena loših institucija dovesti do poželjnih ishoda. Ove studije proučavaju trajne učinke povijesnih institucija poput kolonijalizma (Banerjee i Iyer, 2005.; Iyer, 2010.), prisilnog rada (Dell, 2010.) i komunizma (Alesina i Fuchs-Schündeln, 2007.).

Društvena struktura također igra ulogu. Acemoglu i sur. (2005.), primjerice, pokazuju da su zapadnoeuropske zemlje koje su imale jaču trgovačku klasu također razvile i vlasnička prava koja su vodila ekonomskom rastu. Slično tome, u ruskim regijama u kojima je holokaust značajno smanjio veličinu srednje klase, politički i ekonomski ishodi bili su lošiji čak i desetljećima kasnije (Acemoglu i sur., 2011.). Odmičući se od društvene strukture, razlike u društvenom kapitalu - koje uključuju povjerenje, vjerovanja, norme i tradicije - vode društvo u različite ishode. Guiso i sur. (2011.: 3) definiraju društveni kapital kao „... ona uporna i zajednička uvjerenja i vrijednosti koje pomažu grupi da prevlada problem slobodnog jahača u obavljanju društveno vrijednih aktivnosti“. Budući da se društveni kapital isprepliće s institucijama, izazov u ovoj vrsti istraživanja jest razdvajanje učinaka kako bi tvrdili postojanje kauzalnih veza. Tabellini (2010.), na primjer, nalazi varijacije u društvenom kapitalu unutar zemalja koje datiraju čak stoljećima unazad i uzrokuju razlike u modernoj razini gospodarskog razvoja. Guiso i sur. (2016.) proučavajući današnje talijanske gradove, promatraju jesu li imali status slobodnog grada u srednjovjekovnim vremenima. Ispada da je duža povijest samoupravljanja povezana i s višim društvenim kapitalom te višim razinama ekonomskog razvoja.

Povjerenje je vjerojatno jedan od najboljih primjera društvenog kapitala, jer je preduvjet za prodaju, financijske i investicijske transakcije, te ugovore, posebno ugovore o radu. Važnost povjerenja raste s razinom složenosti ekonomskog sustava, pa čak i ako razlike u povjerenju nisu bile toliko štetne prije nekoliko desetljeća ili stoljeća, danas su sigurno itekako značajne. Algan i Cahuc (2010.) izdvajaju učinak povjerenja i otkrivaju da veće povjerenje među ljudima dovodi do većeg BDP-a po glavi stanovnika. Učinci povjerenja nadilaze rast, a Guiso i sur. (2004.) otkrivaju točan mehanizam koji prevodi društveni kapital u ekonomski rast. Oni smatraju da povjerenje - predstavljeno financijskim razvojem i razinom sofisticiranosti financijskog sustava - igra ulogu u gospodarskom rastu. Drugi potencijalni kanal mogao bi biti onaj regulacije (Aghion i sur., 2010.), gdje povjerenje i vladina regulacija negativno koreliraju, što implicira da niže povjerenje povećava državnu regulaciju.

Ova istraživanja pružaju dokaze o tome kako društveni kapital utječe na rast. Druga otkrivaju čimbenike koji stoje iza različitih razina društvenog kapitala. Literatura pruža tri moguća faktora: povijesne institucije, iskustva nasilja i sukoba te klima (prema istraživanju u Fuchs-Schündeln i Hassan, 2016.). Pored Tabellinija (2010.) i Guiso i sur. (2016), jedan od najutjecajnijih radova u kojem se povijesne institucije koriste za objašnjavanje različitih razina povjerenja i stavova prema korupciji nude Becker i sur. (2016.). Pomoću GDRD-a pokazuju da područja koja su nekoć bila dio Habsburškog carstva imaju višu razinu povjerenja u institucije i nižu razinu korupcije u odnosu na obližnja područja koja su bila pod osmanskom vlašću. Što se tiče utjecaja povijesti nasilja na suvremene ishode, kontrolirajući za brojne opazive čimbenike, Nunn i Wantchekon (2011.) otkrivaju da su razine povjerenja u područjima Afrike koja su povijesno bila pogođena trgovinom robljem, i danas značajno manje. Jancec (2014.) proučava sukobe u jugoistočnoj Europi i otkriva da je povjerenje niže u zemljama koje su u zadnjih petsto godina bile izložene češćim promjenama vlasti.

3. POVIJESNA POZADINA VOJNE KRAJINE

Rothenberg (1960.) piše da je Vojna krajina postojala više od 350 godina, budući da je najdugovječnija granica na jugu Hrvatske uspostavljena 1522., a raspuštena 1881. U 18. i 19. stoljeću granica je bila podijeljena na devet okruga: najdugovječnija hrvatska i slavonska Vojna krajina koja je smještena u modernoj Hrvatskoj (1522. - 1881.), te osam privremenih okruga u drugim zemljama: Dunavska, Tiska, Mureška i Savska krajina (1702. - 1751.), Banatska Vojna krajina (1751. - 1873.), Transilvanijska Vojna krajina (1762. - 1851.) te Šajkaški bataljon (1763. - 1873.). Prema s.n. (1829.) Vojna je krajina 1828. imala 1.073.680 stanovnika, a prema Roksandiću (1988.) svaki je petnaesti stanovnik bio vojnik. Etnički su doseljenici bili podjednako podijeljeni na autohtone Hrvate, dominantno katolike, i izbjeglice, prije svega pravoslavne Srbe kojima je dana kraljevska privilegija za naseljavanje Vojne krajine i služenje u ratu protiv Osmanlija.

Unutar Austro-Ugarske, stanovnici Vojne krajine, takozvani Grenzer (iz njemačkog jezika) ili Graničari (iz hrvatskog jezika) uživali su privilegij besplatnog zemljišta te su bili oslobođeni kmetstva u zamjenu za stalnu vojnu službu i odanost austrijskoj kruni, umjesto mađarsko-hrvatskoj koja je vladala ostatkom Hrvatske. Krajina je uspostavljena radi obrane plemićkih posjeda unutrašnje Austrije i kako bi zaustavila osmanske vojske koje su prodirale dalje u Habsburško carstvo. Rothenberg (1964.) tvrdi da je institucija Vojne krajine bila vojnog karaktera, a da je njezina ekonomija počivala na poljoprivredi s nešto malo obrta i trgovine, te dugovječnost krajine objašnjava ne samo upornim osmanskim prijetnjama, već i time što su graničari s vojnim statusom bili u boljem položaju od kmetova u civilnom dijelu carstva. Napokon, propadanje Osmanskog carstva, zajedno s rastućim nacionalističkim težnjama i ukidanjem kmetstva u 19. stoljeću, nagrizli su moć carske politike na području krajine i doveli do njezinog konačnog raspuštanja 1881.

Život u Vojnoj krajini Roksandić (1988.) opisuje kao društvo osnovano na sustavu zadružnih (ili komunalnih) obitelji koje su vojsci pružale nove regrute, dok su se žene bavile poljoprivredom, skrbile o djeci i starijim osobama, te obavljale sve ostale dužnosti. Zbog izduženog teritorija koji se protezao od Jadranskog mora sve do Karpatskih planina i 1.800 kilometara duge granice s Habsburškim carstvom (Slika 1.), krajina se nikada nije razvila u koherentno društveno i ekonomsko područje. Osim toga, granica Vojne krajine s Habsburgovcima nije pratila neku prirodnu geografsku granicu, niti je potjecala od neke postojeće povijesne granice, što čini najvažnije društvene i geografske karakteristike vrlo sličnima s obje strane granice (Roksandić, 1988.). S južne i istočne strane, Vojna krajina graničila je s Osmanskim carstvom, gdje su se u većini slučajeva društvene i geografske karakteristike značajno razlikovale s obje strane te granice.

Prema Amstadtu (1969.), Vojna krajina je bila izrazito institucionalizirana i birokratizirana, te pod stalnim pritiscima za reformama, čija je potreba djelomično proizlazila iz same birokracije. Becker i sur. (2016.) pokazuju da su habsburške institucije osnovane u davno nestalom

Habsburškom carstvu - čak i na područjima koja su jako udaljena od Beča - preživjele oba svjetska rata, socijalistički sustav, tranziciju te da su opstale do danas. Iako su u Vojnoj krajini uspostavljene institucije, društveni kapital (kultura) i identitet različiti od ostatka Carstva, demonstrirana učinkovitost habsburške uprave ne daje razloga za sumnju u njezinu učinkovitost u uspostavljanju vojnog kolonijalizma. Kako su habsburške društvene institucije (Becker i sur., 2016.), religija (Boeckh, 2013.) i nacionalizam (Sanford, 1992.) preživjele dvadeseto stoljeće, za pretpostaviti je da je preživjela i baština vojnog kolonijalizma, tj. Vojne krajine.

Slika 1.

Vojna Krajina 1800. godine

Izvor: *The World of the Habsburgs* (1800.).

4. PODATCI, IDENTIFIKACIJA I METODOLOGIJA

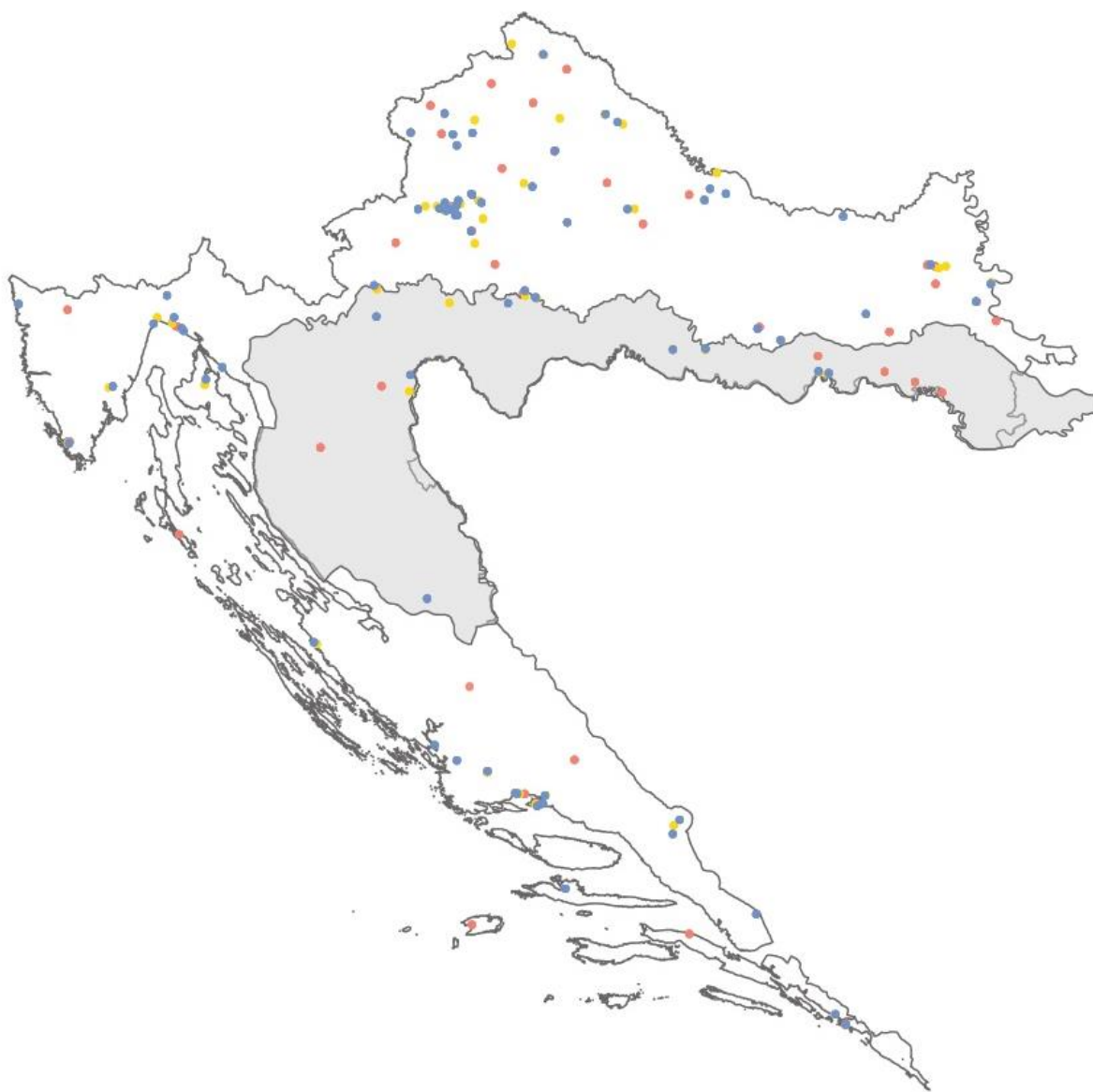
4.1. PODATCI

Za analiziranje dugotrajne nepromjenjivosti institucija Vojne krajine, u ovom se radu koriste sva tri ciklusa istraživanja ŽuT-a Europske banka za obnovu i razvoj iz 2006., 2010. i 2016. koji bilježe stavove, mišljenja i vrijednosti u post-tranzicijskim zemljama. Konkretno, prvi ciklus iz 2006. je istražio stavove javnosti, blagostanje i utjecaj ekonomskih i političkih promjena; drugi iz 2010. se uglavnom bavio učincima financijske krize; dok je treći iz 2016. istraživao zadovoljstvo životom, korupciju i rodne razlike na tržištu rada i u poslovanju. Kovarijati u ŽuT-u promatraju se na individualnoj razini i uključuju podatke o starosti, spolu, obrazovanju, religiji, statusu na tržištu rada, veličini kućanstva, broju djece mlađe od 14 godina i - što je najvažnije - mjestu prebivališta. Slika 2. prikazuje položaj ispitanika u tri ciklusa ŽuT-a razlikujući ih po bojama. Osjenjeno područje predstavlja nekadašnju Vojnu krajinu. Analiza je ograničena na modernu Hrvatsku jer hrvatski i slavonski okrug predstavljaju najdugovječniji dio Vojne krajine (359 godina). Dio slavonskog okruga na krajnjem istoku (Istočni Srijem) izostavljen je iz analize jer je 1945. došlo pod teritorij Socijalističke Republike Srbije. Za svaku lokaciju u analiziranom skupu podataka nude se odgovarajuće geografske dužine i širine, zajedno s podacima o pripadnosti Vojnoj krajini koristeći Regan i Kaniški (2003.). Geografski informacijski sustav (GIS) koristi se za geokodiranje podataka o lokaciji kako bi se izračunale udaljenosti između lokacija ispitanika i udaljenosti od granice Vojne krajine, što omogućuje analiziranje različitih poduzoraka ispitanika oko određene udaljenosti od granice.

Kao što to čine Becker i sur. (2016.) i ovdje se za temeljne ishode koriste korupcija i povjerenje u javne institucije. U sva tri ciklusa ŽuT-a, pitanje o povjerenju u javne institucije (među ponuđenima su bili sudovi i policija) je glasilo jednako: „U kojoj mjeri vjerujete sljedećim institucijama?“. Kategorije odgovora kreću se od „potpunog nepovjerenja“ do „potpunog povjerenja“, dok se „neka razina nepovjerenja“, „ni povjerenje ni nepovjerenje“, i „neka razina povjerenja“ nalaze između. Isključuje se mali broj opažanja u kojima ispitanici ne daju odgovor ili gdje je odgovor „teško reći“. Što se tiče korupcije, za istraživanje je značajno pitanje: „Prema vašem mišljenju, koliko je često potrebno da ljudi poput vas u ovim situacijama daju neslužbene isplate/poklone?“, gdje su i sudovi i prometna policija uključeni u moguće situacije. Predloženi odgovori su: „nikad“, „rijetko“, „ponekad“, „obično“ i „uvijek“. Za test falsifikacije koristi se zamjenska mjera društvenog kapitala, konstruirana kao binarna varijabla za članstvo u političkim strankama i građanskim organizacijama.

Slika 2.

Vojna krajina 1868. - 1881. i mjesta iz ŽuT-a

Napomene: Vojna krajina u modernoj Hrvatskoj prije njezinog raspuštanja 1881. Autorica zahvaljuje Tomislavu Kaniškom iz Leksikografskog zavoda Miroslav Krleža za ustupljenu kartu Vojne krajine 1868. - 1881. iz Regan i Kaniški (2003.). ŽuT iz 2006. predstavljen je crvenom, iz 2010. žutom, a iz 2016. plavom bojom.

Stupci (1) - (4) u Tablici 1. prikazuju deskriptivnu statistiku kovarijata na razini pojedinca. Ukupno je 13,9% ispitanika koji žive na području bivše Vojne krajine. Prosječna starost svih ispitanika nešto je iznad 50 godina, u uzorku je 59% muškaraca, većina ispitanika ima srednju stručnu spremu i kršćanske su vjeroispovijesti. Žive u malim kućanstvima (s prosječno 1,8 članova), s prosječno 1,4 djece mlađe od 14 godina. Malo više od 70% kućanstava posjeduje osobni automobil, bankovni račun i debitnu ili kreditnu karticu, 86% mobilni telefon, a nešto više od 50% ih posjeduje računalo i kod kuće ima pristup internetu.

4.2. IDENTIFIKACIJA I METODOLOGIJA

Stupci (5) - (8) u Tablici 1., odvojeno prikazuju deskriptivnu statistiku za Vojnu krajinu i za ne-Vojnu krajinu. S obzirom na dob, spol, obrazovanje, vjeru, veličinu kućanstva i broj djece mlađe od 14 godina, teško da postoje razlike između ta dva poduzorka. Međutim, postoje značajne razlike u pogledu ispitanika koji su radili za dohodak tijekom posljednjih 12 mjeseci i svih šest varijabli na razini kućanstva koje odražavaju ekonomski status. Očito je da su pokazatelji za bivšu Vojnu krajinu nepovoljniji, pa su u analizu uključeni kao kontrole. Ova jednostavna deskriptivna statistika pokazuje da su područja bivše Vojne krajine siromašnija i imaju više stope nezaposlenosti i lošije ostale ekonomske pokazatelje.

U osnovnom se modelu procjenjuje učinak pojedinca koji živi na lokaciji koja je nekad pripadala Vojnoj krajini na stavove o povjerenju u javne institucije i korupciji. Procjenjuje se sljedeća jednadžba:

$$ishod_{itw} = \alpha + \beta Vojna\ krajin_{itw} + X'_{itw}\gamma + \varphi_w + \varepsilon_{itw}$$

gdje je i pojedinac koji živi na lokaciji l u određenom ciklusu ŽuT-a w , Vojna krajina je pokazatelj koji ima vrijednost 1 ako je lokacija bila dio Vojne krajine, a 0 ako nije. X'_{itw} je skup kontrolnih varijabli na razini pojedinaca i kućanstava, dok su w fiksni učinci ciklusa ŽuT-a. Prvo se procjenjuje model pomoću svih dostupnih opažanja iz tri ciklusa u Hrvatskoj (Tablica 2.), a zatim se nastavlja sa specifikacijama oko granice - uzorak ograničen na ispitanike koji žive unutar 200 kilometara od bivše Vojne krajine (Tablice 3. do 7.). U analizi robusnosti, uzorci se dodatno ograničavaju do 25 kilometara oko granice. U Tablici 7. testira se ispravnost modela koristeći različite ishode - poput povjerenja u druge ljude i privatne subjekte, kao i socijalni kapital predstavljen članstvom u političkim strankama - gdje je očito da testovi falsifikacije podržavaju originalne rezultate. Procjenjuju se poredane logističke regresije s obzirom na to da su odgovori kategoričke varijable, pretpostavljajući konstantan omjer koeficijenta.

Tablica 1.
 Deskriptivna statistika

	Ukupni uzorak				Vojna krajina		Ne-Vojna krajina	
	Sredina (1)	SD (2)	Min (3)	Max (4)	Sredina (5)	SD (6)	Sredina (7)	SD (8)
Pripadnost Vojnoj krajini	0,139	0,346	0	1	1,000	0,000	0,000	0,000
<i>Varijable na razini pojedinca</i>								
Dob	50,299	17,613	18	95	52,420	17,534	49,957	17,605
Muškarac	0,587	0,492	0	1	0,619	0,486	0,582	0,493
Radio za dohodak tijekom posljednjih 12 mjeseci	0,479	0,500	0	1	0,360	0,481	0,498	0,500
<i>Obrazovanje (ispuštena kategorija: bez škole)</i>								
Obvezno osnovno obrazovanje	0,147	0,355	0	1	0,195	0,396	0,140	0,347
Srednjoškolsko obrazovanje	0,456	0,498	0	1	0,410	0,492	0,464	0,499
Stručna, strukovna škola ili obrazovanje	0,170	0,375	0	1	0,159	0,366	0,171	0,377
Visoka stručna sprema (sveučilište, fakultet)	0,136	0,343	0	1	0,083	0,276	0,145	0,352
Poslijediplomsko obrazovanje	0,026	0,159	0	1	0,021	0,143	0,027	0,161
<i>Religija (ispuštena kategorija: ateist)</i>								
Budist	0,001	0,024	0	1	0,000	0,000	0,001	0,026
Židov	0,001	0,024	0	1	0,000	0,000	0,001	0,026
Kršćanin	0,900	0,300	0	1	0,928	0,260	0,895	0,306
Musliman	0,012	0,109	0	1	0,031	0,174	0,009	0,095
Ostalo	0,007	0,085	0	1	0,004	0,064	0,008	0,087
<i>Varijable na razini kućanstva</i>								
Automobil	0,713	0,452	0	1	0,609	0,489	0,730	0,444
Bankovni račun	0,713	0,452	0	1	0,654	0,476	0,723	0,448
Kreditna/debitna kartica	0,750	0,433	0	1	0,587	0,493	0,782	0,413
Mobitel	0,856	0,351	0	1	0,739	0,440	0,875	0,330
Računalo	0,584	0,493	0	1	0,437	0,497	0,608	0,488
Pristup internetu kod kuće	0,558	0,497	0	1	0,420	0,494	0,581	0,494
Veličina kućanstva (ujednačena skala)	1,755	0,624	1,000	4,500	1,774	0,656	1,752	0,619
Broj djece u kućanstvu mlađe od 14	1,353	0,757	1	7	1,416	0,809	1,343	0,748

Izvor: ŽuT anketa iz 2006., 2010. i 2016.; detalji u glavnom tekstu.

Predlaže se i korištenje GDRD-a. Slijedeći Dell (2010.), institucije primijenjene u Vojnoj krajini promatraju se kao determinirajuće i diskontinuirane funkcije geografskog položaja, tj. geografske dužine i širine. Drugim riječima, pomoću povijesnih granica Vojne krajine može se procijeniti dugoročni učinak povijesne institucije. Dok je dizajn regresije diskontinuiteta (DRD) relativno poznata strategija identifikacije u ekonomiji (Thistlethwaite i Campbell, 1960.; Lee i Lemieux, 2010.), geografski DRD razlikuje se samo po tome što je varijabla koja diskontinuirano dodjeljuje binarni tretman dvodimenzionalna jer je lokacija jedinstveno određena i geografskom dužinom i širinom. Stoga su pretpostavke za identifikaciju identične kod oba dizajna - svi ostali kovarijati moraju biti ujednačeni s obje strane granice Vojne krajine - ali je procjena malo drugačija. Konkretno, kod GDRD-a se procjenjuje:

$$ishod_{ilw} = \alpha + \beta Vojna\ krajina_{ilw} + X'_{ilw}\gamma + f(\text{geografska lokacija}_l) + \varphi_w + \varepsilon_{ilw}$$

gdje je $ishod_{ilw}$ realizacija varijable ishoda za pojedinca i na lokaciji l za ciklus ŽuT-a w , a *Vojna krajina* pokazatelj koji poprima vrijednost 1 ako je lokacija bila dio Vojne krajine, a 0 ako nije. X'_{ilw} označava kovarijate na razini pojedinca i kućanstva, w je skup fiksnih učinaka ciklusa ŽuT-a, dok $f(\text{geografska lokacija})$ označava fleksibilnu (polinomnu) funkciju geografskog položaja (zemljopisnu dužinu i širinu ili udaljenost od granice). Za precizno određivanje učinka, predlaže se korištenje različitih udaljenosti od granice, koristeći pojaseve od 200 kilometara s obje strane granice pa sve do 25 kilometara od granice.

5. REZULTATI

U prvom dijelu analize model se procjenjuje na čitavom uzorku kućanstava u Hrvatskoj. U Tablici 2. prikazani su rezultati procjene na temelju 3.361 opažanja iz 164 različite jedinice primarnog uzorkovanja (JPU) ili mjesta prebivališta iz sva tri ciklusa ŽuT-a. Sva četiri modela sadrže kontrole za dob, spol i vjersku pripadnost ispitanika.¹ Rezultati upućuju na to da je život na lokaciji koja je nekad bila dio Vojne krajine pozitivno povezan s većim povjerenjem u sudove i policiju. Kada se kontrolira činjenica da je ispitanik u posljednjih 12 mjeseci stvarno došao u doticaj sa sudom ili prometnom policijom, pojavljuje se statistički značajna, jaka i pozitivna veza života na bivšem području Vojne krajine i neslužbenih plaćanja/darova (mita) sudovima i prometnoj policiji. Čini se da ispitanici imaju višu razinu povjerenja u javne institucije, ali da također češće smatraju da treba podmititi te iste institucije kada s njima dolaze u doticaj. Becker i sur. (2016.). su slično utvrdili da život na bivšem habsburškom području povećava povjerenje u sudove i policiju, ali su pronašli suprotan učinak za podmićivanje. Vojna krajina je, dakle, negdje između visoko-institucionaliziranog Habsburškog carstva i podmićivanju-sklonog ekonomski slabije razvijenog kraja istočno od civilnog dijela Hrvatske, u ovom slučaju možda čak i pod utjecajem Osmanlija (za detalje o odnosu korupcije, socijalizma i Osmanlija vidi Uberti, 2018.).

¹ Iako je status manjina važna odrednica, pitanje iz prvog ciklusa ŽuT-a "Smatrate li se pripadnikom etničke manjine u ovoj zemlji?" ne ponavlja se u dva sljedeća ciklusa. Na temelju pitanja iz trećeg ciklusa „Koja je vaša nacionalnost?”, konstruiran je pokazatelj varijable za manjine i ponovljena je analiza samo za prvi i treći ciklus ankete. Ovi rezultati – dostupni na zahtjev – upućuju na robustnost primarnih rezultata za sva tri ciklusa ŽuT-a. Pokazatelj varijable za manjine značajan je u malom broju slučajeva, a predznak i veličina svih ostalih koeficijenata ostaju nepromijenjeni. Jedina promjena je statistička značajnost varijable *Vojna krajina* koja se u nekim slučajevima svodi na povjerenje kao varijablu ishoda, vjerojatno zbog manjeg uzorka i smanjene statističke snage.

5.1. SPECIFIKACIJA OKO GRANICE

Za usporedbu tretirane i kontrolne skupine, slijedi nastavak s poduzorkom ispitanika koji žive u krugu od 200 kilometara od granice.

Tablica 2.

Povjerenje i korupcija u sudovima i policiji

	Povjerenje u		Mito	
	sudove (1)	policiju (2)	sudovima (3)	prometnoj policiji (4)
Pripadnost Vojnoj krajini	0,392** (0,189)	0,273** (0,137)	0,835*** (0,259)	0,469* (0,258)
Dob	-0,001 (0,002)	0,010*** (0,002)	-0,008** (0,003)	-0,018*** (0,003)
Muškarac	-0,120* (0,064)	0,075 (0,061)	0,090 (0,099)	0,131 (0,094)
Koristio uslugu u posljednjih 12 mjeseci			0,547*** (0,165)	0,644*** (0,123)
Kontrola za religijsku pripadnost (6 kategorija)	Da	Da	Da	Da
Kontrola za ciklus ŽuT-a	Da	Da	Da	Da
Broj opažanja	3.361	3.411	3.272	3.302
Broj lokacija	164	164	164	164
Pseudo-R ²	0,016	0,019	0,029	0,046

*Bilješke. Koeficijenti i standardne pogreške iz procjene poredane logističke regresije. Zavisna varijabla u stupcima (1) i (2) odgovor je na pitanje „U kojoj mjeri vjerujete sljedećim institucijama?“ Stupac (1): Sudovi. Stupac (2): Policija. Kategorije odgovora su: 1 = Potpuno nepovjerenje; 2 = Neka razina nepovjerenja; 3 = Ni povjerenje ni nepovjerenje; 4 = Neka razina povjerenja; 5 = Potpuno povjerenje. Kategorija 6 = Teško je reći / Ne znam / Nije primjenjivo / Nije navedeno, nije uključena u analizu. Zavisna varijabla u stupcima (3) i (4) je odgovor na pitanje „Prema vašem mišljenju, koliko je često potrebno da ljudi poput vas u tim situacijama daju neslužbena plaćanja / darove?“ Stupac (3): Interakcija sa sudovima. Stupac (4): Interakcija s prometnom policijom. Kategorije odgovora su: 1 = Nikad; 2 = Rijetko; 3 = Ponekad; 4 = Obično; 5 = Uvijek. Kategorija 6 = Teško je reći / Ne znam / Odbijanje, nije uključena u analizu. Standardne pogreške grupirane na razini JPU-a ili prebivališta nalaze se u zagradama: * statistički značajno na 10, ** 5, *** 1 posto.*

Izvor: ŽuT anketa iz 2006., 2010. i 2016.; detalji u glavnom tekstu.

Iako to malo smanjuje ukupni broj opažanja, broj lokacija za grupiranje pada sa 164 na tek 159, što čuva većinu statističke snage. Prema Tablici 3., pronađeni učinci su trajni i ostaju snažni. U tri slučaja procijenjeni koeficijent je nešto niži, što upućuje na to da još uvijek mogu postojati neprimijećene razlike u lokaciji. S obzirom na veličinu procijenjenih učinaka, granični učinci iz Tablice A1 Dodatka pokazuju da, držeći ostale varijable na svojim sredinama, život na bivšem teritoriju Vojne krajine povećava vjerojatnost prelaska u višu kategoriju povjerenja u sudove za 3,8 p.b., u prosjeku za svih pet kategorija. Za ostale ishode prosječni granični učinci iznose 2,8 p.b. za povjerenje u policiju, 6,8 p.b. za mito sudovima i 4,2 p.b. za mito prometnoj policiji. Kako postoji pet kategorija odgovora, njihov prosječni udio iznosi do 20% što upućuje na to da Vojna krajina pomiče kategorije odgovora u prosjeku za 14–34%. Granični učinci pripadnosti Vojnoj krajini su veliki u odnosu na dob i spol ispitanika, premda nešto manji od nekih tipova religije.

Tablica A2 sadrži detalje o graničnim učincima po određenim kategorijama odgovora. Život na bivšem području Vojne krajine povećava vjerojatnost neke razine povjerenja u sudove za 5,1 p.b., a smanjuje vjerojatnost potpunog nepovjerenja u sudove za 7,2 p.b.. Što se tiče mita na sudovima, Vojna krajina povezana je s 16,9 p.b. manjom vjerojatnošću odgovora „nikad“ za potrebu podmićivanja, 7,3 p.b. većom vjerojatnošću potrebe za davanjem davanja mita „ponekad“ i 3,6 p.b. većom vjerojatnošću da „često“ treba podmićivati sudove.

5.2. GEOGRAFSKI DIZAJN REGRESIJE DISKONTINUITETA

Rezultati GDRD-a prikazani su u Tablici 4., s dvodimenzionalnim DRD-om u geografskoj širini i dužini u gornjem dijelu tablice, a jednodimenzionalnim DRD-om s udaljenošću od granice u donjem dijelu tablice. Za dvodimenzionalni slučaj prikazuju se četiri različite specifikacije s linearnom, kvadratnom, kubičnom ili kvartnom polinomnom funkcijom zemljopisnog položaja. Referentna, linearna specifikacija prikazana je u prvom redu i jasno podsjeća na rezultate iz specifikacije oko granice (Tablica 3.). Na višim razinama polinoma gubi se statistička značajnost - ali u skladu s nalazom Gelmana i Imbensa (2018.) da stupanj polinoma viši od drugog dovodi do nepreciznih procjena – ovdje se preferira linearna procjena. Jednodimenzionalni slučaj i dalje ostaje robustan samo za ishode povezane s korupcijom. Učinak je statistički značajan za linearni i kvadratni slučaj, ali isto i kada se linearnom dodaju interakcije (udaljenost od granice pomnožena s pokazateljem varijable Vojne krajine).

Tablica 3.

Povjerenje i korupcija u sudovima i policiji: Specifikacija oko granice

	Povjerenje u		Mito	
	sudove (1)	policiju (2)	sudovima (3)	prometnoj policiji (4)
Pripadnost Vojnoj krajini	0,383** (0,188)	0,2853** (0,139)	0,813*** (0,261)	0,448* (0,260)
Dob	-0,001 (0,002)	0,010*** (0,002)	-0,007** (0,003)	-0,018*** (0,003)
Muškarac	-0,119* (0,066)	0,068 (0,063)	0,084 (0,010)	0,118 (0,094)
Koristio uslugu u posljednjih 12 mjeseci			0,599*** (0,167)	0,652*** (0,124)
Kontrola za religijsku pripadnost (6 kategorija)	Da	Da	Da	Da
Kontrola za ciklus ŽuT-a	Da	Da	Da	Da
Broj opažanja	3.272	3.319	3.183	3.213
Broj lokacija	159	159	159	159
Pseudo-R ²	0,016	0,018	0,029	0,047

*Bilješke. Koeficijenti i standardne pogreške iz procjene poredane logističke regresije. Uzorak: ispitanici koji žive na 200 km od bivše Vojne krajine. Zavisna varijabla u stupcima (1) i (2) odgovor je na pitanje „U kojoj mjeri vjerujete sljedećim institucijama?“ Stupac (1): Sudovi. Stupac (2): Policija. Kategorije odgovora su: 1 = Potpuno nepovjerenje; 2 = Neka razina nepovjerenja; 3 = Ni povjerenje ni nepovjerenje; 4 = Neka razina povjerenja; 5 = Potpuno povjerenje. Kategorija 6 = Teško je reći / Ne znam / Nije primjenjivo / Nije navedeno, nije uključena u analizu. Zavisna varijabla u stupcima (3) i (4) je odgovor na pitanje „Prema vašem mišljenju, koliko je često potrebno da ljudi poput vas u tim situacijama daju neslužbena plaćanja / darove?“ Stupac (3): Interakcija sa sudovima. Stupac (4): Interakcija s prometnom policijom. Kategorije odgovora su: 1 = Nikad; 2 = Rijetko; 3 = Ponekad; 4 = Obično; 5 = Uvijek. Kategorija 6 = Teško je reći / Ne znam / Odbijanje, nije uključena u analizu. Standardne pogreške grupirane na razini JPU-a ili prebivališta nalaze se u zagradama: * statistički značajno na 10, ** 5, *** 1 posto.*

Izvor: ŽuT anketa iz 2006., 2010. i 2016.; detalji u glavnom tekstu.

Tablica 4.
Geografski dizajn regresije diskontinuiteta

	Povjerenje u		Mito	
	sudove (1)	policiju (2)	sudovima (3)	prometnoj policiji (4)
<i>Polinomi u dužini i širini</i>				
Linearni (referentna specifikacija)	0,329* (0,192)	0,267* (0,147)	0,869*** (0,270)	0,450* (0,253)
Kvadratni u dužini i širini	0,225 (0,232)	-0,076 (0,191)	0,902** (0,445)	0,402 (0,341)
Kubni u dužini i širini	0,214 (0,243)	-0,077 (0,199)	0,825* (0,485)	0,287 (0,332)
Kvartni u dužini i širini	0,275 (0,311)	-0,210 (0,249)	0,697 (0,715)	0,356 (0,469)
<i>Polinomi u udaljenosti od granice</i>				
Linearni u udaljenosti od granice	0,352 (0,244)	0,055 (0,184)	0,781** (0,371)	0,460* (0,301)
Kvadratni u udaljenosti od granice	-0,006 (0,052)	-0,196** (0,083)	0,773** (0,372)	0,458*** (0,146)
Linearni s interakcijom u udaljenosti od granice	0,241 (0,285)	-0,021 (0,206)	0,929** (0,395)	0,711** (0,295)
Broj opažanja	3.272	3.319	3.183	3.213

*Bilješke. Svi prikazani koeficijenti odnose se na varijablu „Pripadnost Vojnoj krajini“ u specifikaciji modela koja uključuje sve kontrolne varijable kao u Tablici 3. Koeficijenti i standardne pogreške iz procjene poredane logističke regresije. Uzorak: ispitanici koji žive na 200 km od bivše Vojne krajine. Standardne pogreške grupirane na razini JPU-a ili prebivališta nalaze se u zagradama: * statistički značajno na 10, ** 5, *** 1 posto. Izvor: ŽuT anketa iz 2006., 2010. i 2016.; detalji u glavnom tekstu.*

5.3. PROVJERA ROBUSNOSTI

Iako su rezultati statistički značajni, analiza se podvrgava procjeni tenzije između pristranosti i preciznosti tako da se – ovisno o udaljenosti od granice – uzorak postupno smanjuje. Stoga se pojas suzuje s početnih 200 na 150, 100, 50 i konačno na 25 kilometara. Ova se vježba izvodi ponavljajući pristupe prikazane u Tablicama 3. i 4. (dvodimenzionalni linearni DRD), čiji su rezultati prikazani u prvim redovima Tablice 5., tj. za slučaj 200 kilometara od granice. Izgleda da su procjene poprilično stabilne kada se smanji uzorak i da se sa sigurnošću može tvrditi da su rezultati stabilni i do 50 kilometara oko granice. Na užem području (25 kilometara) vrijedi samo rezultat za mito na sudovima, iako su koeficijenti za prometnu policiju statistički značajni na razini od 10,9% i 10,3%.

Kao što je već spomenuto, značajne su razlike u pojedinim varijablama na razini pojedinaca i kućanstava između tretirane i kontrolne skupine. One su vjerojatno endogene prema Vojnoj krajini jer uglavnom odražavaju ekonomski status. Tablica 6. prikazuje rezultate s uključenim dodatnim kontrolnim varijablama: rad za dohodak, veličina kućanstva, broj djece mlađe od 14 godina, urbanizacija i kontrole za posjedovanje automobila, bankovnog računa, mobilnog telefona i računala. Rezultati pokazuju stabilnost procijenjenih koeficijenata; varijanca se malo povećava, a procjene su nešto manje za ishode povjerenja, a veće za ishode korupcije. Stoga se može pretpostaviti da nijedna uključena kontrola ne bi mogla biti uvjerljiv alternativni kanal učinka vojnog kolonijalizma.

5.4. VOJNI KOLONIJALIZAM, MEĐULJUDSKO POVJERENJE I SOCIJALNI KAPITAL

Konačno, slijedi analiza međuljudskog i povjerenja u privatne subjekte, umjesto u javne institucije, kako bi se potvrdilo da učinak dolazi iz javnih institucija, a ne iz nekih postojećih društvenih odnosa regije. Vojna krajina svojim pristupom nije se miješala u postojeći način života, već je usmjeravala svoju moć kroz novoizgrađene institucije. Rezultati upućuju na to da pripadnost Vojnoj krajini ima statistički značajan negativan utjecaj na međuljudsko povjerenje (stupac (1) Tablice 7.), a i procjena povjerenja u sindikate je negativna. Becker i sur. (2016.), na primjer, nisu pronašli statistički značajan učinak za međuljudsko povjerenje,

što navodi na zaključak da Vojna krajina, kao ekstremni primjer proučavanja izgradnje institucija, nije samo usadila povjerenje u vlastite javne institucije, već je i negativno utjecala na povjerenje među ljudima. Rezultati ovog rada potvrđuju povijesnu intuiciju i nalaze Greifa (1994.) prema kojima je stanovništvo Vojne krajine imalo dobar razlog vjerovati Beču, jer ih je štitio od lokalnih vlasti, feudalnih gospodara iz civilnog dijela Hrvatske i, što je najvažnije, od plaćanja poreza. U međuvremenu, ljudi koji su s istoka došli u Vojnu krajinu donijeli su sa sobom i kulturu Istoka i Osmanlija. A budući da Osmanskim carstvom, za razliku od Habsburškog, nije vladao zakon (Uberti, 2018.), ne iznenađuje da se podmićivanje na tim prostorima dulje održalo. Također, mješavina etničkog sastava stanovništva postavila je temelj za veće povjerenje u proširene obitelji i niže povjerenje među različitim etničkim skupinama.

Tablica 5.
Različiti pojasevi oko granice Vojne krajine

	Povjerenje u		Mito		Broj opažanja	Broj klastera
	sudove	policiju	sudovima	prometnoj policiji		
	(1)	(2)	(3)	(4)		
<i>Specifikacija oko granice (kao u Tablici 3.) (udaljenost oko granice u km)</i>						
<200	0,383** (0,188)	0,285* (0,139)	0,813*** (0,261)	0,448* (0,260)	3.272	159
<150	0,403** (0,188)	0,289** (0,139)	0,830*** (0,263)	0,469* (0,261)	3.232	157
<100	0,367* (0,188)	0,268* (0,141)	0,825*** (0,264)	0,449* (0,265)	3.054	148
<50	0,401** (0,195)	0,213 (0,150)	0,850*** (0,279)	0,451* (0,268)	2.178	105
<25	0,131 (0,243)	0,117 (0,183)	0,735* (0,394)	0,527 (0,329)	967	51
<i>DRD specifikacija s linearnim polinomom u dužini i širini (kao u Tablici 4) (udaljenost od granice u km)</i>						
<200	0,329* (0,192)	0,267* (0,146)	0,869*** (0,270)	0,450* (0,253)	3.272	159
<150	0,356* (0,192)	0,282* (0,147)	0,895*** (0,271)	0,484* (0,253)	3.232	157
<100	0,300 (0,192)	0,257* (0,150)	0,853*** (0,276)	0,447* (0,258)	3.054	148
<50	0,227 (0,196)	0,264 (0,175)	0,813*** (0,309)	0,482* (0,261)	2.178	105
<25	0,004 (0,232)	0,015 (0,185)	0,839* (0,456)	0,605 (0,371)	967	51

*Bilješke. Svi prikazani koeficijenti odnose se na varijablu „Pripadnost Vojnoj krajini“ u specifikaciji modela koja uključuje sve kontrolne varijable kao u Tablici 3. Broj opažanja i klastera prikazan u stupcima (5) i (6) odnosi se na prosječni broj opažanja/klastera u sve četiri specifikacije modela. Standardne pogreške grupirane na razini JPU-a ili prebivališta nalaze se u zagradama: * statistički značajno na 10, ** 5, *** 1 posto.*

Izvor: ŽuT anketa iz 2006., 2010. i 2016.; detalji u glavnom tekstu.

Tablica 6.
Dodatne kontrolne varijable

	Povjerenje u		Mito	
	sudove	policiju	sudu	prometnoj policiji
	(1)	(2)	(3)	(4)
<i>Specifikacija oko granice</i>				
Pripadnost Vojnoj krajini	0,324*	0,229*	0,825***	0,476*
	(0,185)	(0,137)	(0,265)	(0,260)
Dob	-0,004	0,006**	-0,004	-0,014***
	(0,002)	(0,003)	(0,004)	(0,125)
Muškarac	-0,094	0,045	0,024	0,046
	(0,064)	(0,065)	(0,104)	(0,094)
Koristio uslugu u posljednjih 12 mjeseci			0,589***	0,587***
			(0,171)	(0,125)
Radio za dohodak tijekom posljednjih 12 mjeseci	-0,048	-0,179**	0,198*	0,216*
	(0,077)	(0,085)	(0,101)	(0,095)
Urbano područje	0,089	-0,043	0,110	-0,004
	(0,121)	(0,112)	(0,225)	(0,194)
Veličina kućanstva (ujednačena skala)	0,036	0,173**	0,195*	0,094
	(0,079)	(0,077)	(0,114)	(0,101)
Broj djece u kućanstvu mlađe od 14	0,116**	0,059	-0,097	-0,038
	(0,055)	(0,052)	(0,074)	(0,073)
Kontrola za religijsku pripadnost (6 kategorija)	Da	Da	Da	Da
Kontrola za ciklus ŽuT-a	Da	Da	Da	Da
Kontrola za imovinu kućanstva (4 varijable)	Da	Da	Da	Da
Kontrola za razinu obrazovanja (6 kategorija)	Da	Da	Da	Da
Broj opažanja	3.272	3.319	3.183	3.213
Broj lokacija	159	159	159	159
<i>DRD specifikacija s linearnim polinomom u širini i dužini</i>				
Pripadnost Vojnoj krajini	0,280	0,220	0,880***	0,474*
	(0,188)	(0,143)	(0,274)	(0,254)
Kontrole (kao gore)	Da	Da	Da	Da

*Bilješke. Koeficijenti i standardne pogreške iz procjene poredane logističke regresije. Uzorak: ispitanici koji žive na 200 km od bivše Vojne krajine. Zavisna varijabla u stupcima (1) i (2) odgovor je na pitanje „U kojoj mjeri vjerujete sljedećim institucijama?“ Stupac (1): Sudovi. Stupac (2): Policija. Kategorije odgovora su: 1 = Potpuno nepovjerenje; 2 = Neka razina nepovjerenja; 3 = Ni povjerenje ni nepovjerenje; 4 = Neka razina povjerenja; 5 = Potpuno povjerenje. Kategorija 6 = Teško je reći / Ne znam / Nije primjenjivo / Nije navedeno, nije uključena u analizu. Zavisna varijabla u stupcima (3) i (4) je odgovor na pitanje „Prema vašem mišljenju, koliko je često potrebno da ljudi poput vas u tim situacijama daju neslužbena plaćanja / darove?“ Stupac (3): Interakcija sa sudovima. Stupac (4): Interakcija s prometnom policijom. Kategorije odgovora su: 1 = Nikad; 2 = Rijetko; 3 = Ponekad; 4 = Obično; 5 = Uvijek. Kategorija 6 = Teško je reći / Ne znam / Odbijanje, nije uključena u analizu. Standardne pogreške grupirane na razini JPU-a ili prebivališta nalaze se u zagradama: * statistički značajno na 10, ** 5, *** 1 posto. Izvor: ŽuT anketa iz 2006., 2010. i 2016.; detalji u glavnom tekstu.*

Tablica 7.**Međuljudsko povjerenje i članstvo u organizacijama**

	Međuljudsko povjerenje	Povjerenje u sindikate	Članstvo u	
	(1)	(2)	političkim strankama (3)	građanskim udrugama (4)
<i>Specifikacija oko granice</i>				
Pripadnost Vojnoj krajini	-0,329* (0,185)	-0,141 (0,195)	0,016 (0,105)	0,103** (0,149)
Kontrole (kao u Tablici 6.)	Da	Da	Da	Da
Broj opažanja	3.243	3.196	3.370	3.370
Broj lokacija	158	159	159	159
Pseudo-R ²	0,013	0,008	0,052	0,116
<i>DRD specifikacija s linearnim polinomom u širini i dužini</i>				
Pripadnost Vojnoj krajini	-0,299 (0,190)	-0,126 (0,198)	0,010 (0,105)	0,105** (0,152)
Kontrole (kao u Tablici 6.)	Da	Da	Da	Da
Broj opažanja	3.243	3.196	3.370	3.370
Broj lokacija	158	159	159	159
Pseudo-R ²	0,015	0,009	0,059	0,118

*Bilješke. Stupci (1) i (2): Koefficienti i standardne pogreške iz procjene poredane logističke regresije. Stupci (3) i (4): Granični učinci i standardne pogreške iz probit procjene. Uzorak: ispitanici koji žive na 200 km od bivše Vojne krajine. Zavisna varijabla u stupcima (1) i (2) odgovor je na pitanje „U kojoj mjeri vjerujete sljedećem [...]?” Stupac (1): Ostali ljudi. Stupac (2): Sindikati. Kategorije odgovora su: 1 = Potpuno nepovjerenje; 2 = Neka razina nepovjerenja; 3 = Ni povjerenje ni nepovjerenje; 4 = Neka razina povjerenja; 5 = Potpuno povjerenje. Kategorija 6 = Teško je reći / Ne znam / Nije primjenjivo / Nije navedeno, nije uključena u analizu. Zavisna varijabla u stupcu (3) odgovor je na pitanje „Jeste li član političke stranke?” Zavisna varijabla u stupcu (4) odgovor je na pitanje „Jeste li član neke od (ostalih) građanskih/dobrovoljnih organizacija?”. Standardne pogreške grupirane na razini JPU-a ili prebivališta nalaze se u zagradama: * statistički značajno na 10, ** 5, *** 1 posto.*

Izvor: ŽuT anketa iz 2006., 2010. i 2016.; detalji u glavnom tekstu.

Banerjee i Iyer (2005.) i Iyer (2010.), su primjerice, utvrdili da je britanski kolonijalizam u Indiji dugoročno negativno utjecao na društvenu strukturu, u smislu da su sada manje sposobni utjecati na donositelje politika da osiguraju odgovarajuća sredstva za financiranje javnih dobara. Španjolski sustav prisilnog rada u Peruu ima trajan negativan učinak na današnju potrošnju kućanstava, najvjerojatnije i zbog otežanog pristupa obrazovanju, zdravlju i javnim dobrima (Dell, 2010.). Čini se da je Vojna krajina zbog svog autoritarnog centraliziranog sustava bila učinkovita u uspostavljanju institucija, ali zbog svoje militarističke naravi, nije bila posebno zainteresirana ili uspješna u skrbi za socijalnu i ekonomsku strukturu graničarskog društva.

Kao drugačiji test falsifikacije, ovdje se koristi i zamjenska mjera za socijalni kapital. Članstvo u političkim strankama (stupac (3) Tablice 7.), ne upućuje na statistički značajan učinak, ali postoji mali pozitivan učinak članstva u građanskim organizacijama. Potonje bi se moglo objasniti tipičnim životom u zajednicama koje su na teritoriju Vojne krajine postojale mnogo duže nego u ostatku Hrvatske, ali su potrebna daljnja istraživanja kako bi se potvrdila ova hipoteza.

6. RAT U JUGOSLAVIJI

U ovom se poglavlju pokušava utvrditi stoje li dobiveni rezultati i u slučaju endogenog šoka. Zbog masovnih migracija od istoka prema zapadu, izazvanih osmanskim osvajanjima, etnički sastav na granici se stalno mijenjao. Kao odgovor na migracije, ali i zbog obrambenih strategija austrijskih plemića, Beč je organizirao vojni kordon na istočnoj i jugoistočnoj granici Hrvatske. Koristio je priljev uglavnom srpskih izbjeglica kojima su na području Vojne krajine u zamjenu za vojne obveze dodjeljivana određena prava, zajedno s institucionaliziranom etničkom i vjerskom tolerancijom. Naseljenici su dobivali zemlju i bili su oslobođeni kmetskih obveza, za razliku od civilnog dijela Carstva. Taj posebni status trajao je sve do raspuštanja krajine 1881., kada je njezin teritorij (i stanovništvo) ujedinjen s Hrvatskom. Stotinu godina kasnije, još uvijek se moglo primijetiti da je etnički sastav iz 19. stoljeća geografski sačuvan s

relativno više Srba koji žive na području bivše Vojne krajine. Raspadom socijalističkih sustava diljem Europe, Hrvatska se 1991. odlučila za neovisnost od Jugoslavije, što je potaknulo proglašenje takozvane Republike Srpske Krajine, koja je pokrivala velik dio područja bivše Vojne krajine. Tijekom 1990-ih, to područje je bilo pod vojnom okupacijom i pretrpjelo je velike ljudske i infrastrukturne gubitke. Uzimajući u obzir ovu poprilično nedavnu povijesnu epizodu, treba uzeti u obzir da su možda rezultati sukoba utjecali na rezultate ovog istraživanja, a ne bivša Vojna krajina, iako je krajina bila kanal koji je uopće doveo do nasilnog sukoba 1990-ih.

Tablica 8.

Povjerenje i korupcija u sudovima i policiji

	Povjerenje u		Mito	
	sudove	policiju	sudu	prometnoj policiji
	(1)	(2)	(3)	(4)
Pripadnost Vojnoj krajini	0,325 (0,230)	0,153 (0,139)	0,804** (0,344)	0,567 (0,348)
Dob	-0,002 (0,002)	0,010*** (0,002)	-0,009*** (0,003)	-0,019*** (0,003)
Muškarac	-0,127* (0,068)	0,064 (0,067)	0,051 (0,106)	0,123 (0,100)
Koristio uslugu u posljednjih 12 mjeseci			0,509*** (0,178)	0,637*** (0,130)
Kontrola za religijsku pripadnost (6 kategorija)	Da	Da	Da	Da
Kontrola za ciklus ŽuT-a	Da	Da	Da	Da
Broj opažanja	3.036	3.080	2.957	2.994
Broj lokacija	147	147	147	147
Pseudo-R ²	0,016	0,020	0,023	0,043

*Bilješke. Koeficijenti i standardne pogreške iz procjene poredane logističke regresije. Uzorak: područja iza fronte pri dolasku UN snaga 1992. nisu uključena. Zavisna varijabla u stupcima (1) i (2) odgovor je na pitanje „U kojoj mjeri vjerujete sljedećim institucijama?“ Stupac (1): Sudovi. Stupac (2): Policija. Kategorije odgovora su: 1 = Potpuno nepovjerenje; 2 = Neka razina nepovjerenja; 3 = Ni povjerenje ni nepovjerenje; 4 = Neka razina povjerenja; 5 = Potpuno povjerenje. Kategorija 6 = Teško je reći / Ne znam / Nije primjenjivo / Nije navedeno, nije uključena u analizu. Stupac (3): Interakcija sa sudovima. Stupac (4): Interakcija s prometnom policijom. Kategorije odgovora su: 1 = Nikad; 2 = Rijetko; 3 = Ponekad; 4 = Obično; 5 = Uvijek. Kategorija 6 = Teško je reći / Ne znam / Odbijanje, nije uključena u analizu. Standardne pogreške grupirane na razini JPU-a ili prebivališta nalaze se u zagradama: * statistički značajno na 10, ** 5, *** 1 posto.*

Izvor: ŽuT anketa iz 2006., 2010. i 2016., te Šterc i Pokos (1993.); detalji u glavnom tekstu.

Stoga se analiza dalje provodi na dva geografska poduzorka. Prema Šterc i Pokos (1993.) su identificirane lokacije kućanstava ŽuT-a koje su se nalazile iza linije fronta po dolasku UN-ovih snaga 1992. Prema tome, prvi poduzorak isključuje područja iza linije fronta pri dolasku UN-ovih snaga 1992. (Tablica 8.); na taj su način u potpunosti isključena okupirana područja. Rezultati su robusni, iako statistički značajni samo za mito sudu. Podmićivanje prometne policije značajno je na razini od 10,3%, a povjerenje u sudove na razini od 15,7%. Kada se izuzme samo područje koje je 1992. bilo iza linije fronta i koje je nekada bilo dio Vojne krajine (Tablica 9.), rezultati su još uvjerljiviji jer oba rezultata za mito postaju statistički značajni i snažno pozitivni. Ono što bi se moglo zaključiti jest da su stavovi prema primanju mita perzistentniji jer preživljavaju i oštre ratove, dok povjerenje u javne institucije propada tijekom ekstremnih događaja.

Tablica 9.*Povjerenje i korupcija u sudovima i policiji*

	Povjerenje u		Mito	
	sudove	policiju	sudu	prometnoj policiji
	(1)	(2)	(3)	(4)
Pripadnost Vojnoj krajini	0,288 (0,231)	0,141 (0,142)	0,821** (0,340)	0,577* (0,343)
Dob	-0,001 (0,002)	0,009*** (0,002)	-0,009*** (0,003)	-0,018*** (0,003)
Muškarac	-0,129* (0,067)	0,067 (0,064)	0,045 (0,103)	0,124 (0,095)
Koristio uslugu u posljednjih 12 mjeseci			0,513*** (0,173)	0,615*** (0,126)
Kontrola za religijsku pripadnost (6 kategorija)	Da	Da	Da	Da
Kontrola za ciklus ŽuT-a	Da	Da	Da	Da
Broj opažanja	3.184	3.230	3.106	3.143
Broj lokacija	155	155	155	155
Pseudo-R ²	0,015	0,018	0,026	0,044

*Bilješke. Koficijenti i standardne pogreške iz procjene poredane logističke regresije. Uzorak: područja iza fronte pri dolasku UN snaga 1992. na području Vojne krajine nisu uključena. Zavisna varijabla u stupcima (1) i (2) odgovor je na pitanje „U kojoj mjeri vjerujete sljedećim institucijama?“ Stupac (1): Sudovi. Stupac (2): Policija. Kategorije odgovora su: 1 = Potpuno nepovjerenje; 2 = Neka razina nepovjerenja; 3 = Ni povjerenje ni nepovjerenje; 4 = Neka razina povjerenja; 5 = Potpuno povjerenje. Kategorija 6 = Teško je reći / Ne znam / Nije primjenjivo / Nije navedeno, nije uključena u analizu. Stupac (3): Interakcija sa sudovima. Stupac (4): Interakcija s prometnom policijom. Kategorije odgovora su: 1 = Nikad; 2 = Rijetko; 3 = Ponekad; 4 = Obično; 5 = Uvijek. Kategorija 6 = Teško je reći / Ne znam / Odbijanje, nije uključena u analizu. Standardne pogreške grupirane na razini JPU-a ili prebivališta nalaze se u zagradama: * statistički značajno na 10, ** 5, *** 1 posto. Izvor: ŽuT anketa iz 2006., 2010. i 2016. te Šterc i Pokos (1993.); detalji u glavnom tekstu.*

7. ZAKLJUČCI

Cilj ovog istraživanja bio je korištenje prirodnog eksperimenta u makroekonomiji kako bi se identificirao uzročni mehanizam određenog povijesnog političkog sustava na moderno društvo te otkrili neki od temeljnih uzroka rasta. Ovo je prvo takvo istraživanje za Hrvatsku, jer nadilazi jednostavnu mehaniku rasta i pruža dokaz da je povijest važna i da su institucije nepromjenjive i imaju dalekosežan utjecaj. Standard za postizanje tog cilja u modernoj makroekonomiji je upotreba prirodnih eksperimenata i njihovo spajanje s metodama posuđenim iz mikroekonometrije. Dosadašnja literatura pokazuje da je rast uzročno povezan s institucijama, društvenom strukturom i društvenim kapitalom, kako između tako i unutar zemalja.

Identificirajuća pretpostavka ovog istraživanja je da je Vojna krajina slučajno podijelila zemlju na razdoblje duže od 350 godina i uspostavila različite gospodarske i političke sustave s dviju strana granice. Rezultati istraživanja upućuju na to da je područje bivše Vojne krajine siromašnije od ostatka zemlje i da se taj nalaz može pripisati nižem međuljudskom povjerenju, većem povjerenju u javne institucije i stavovima o češćoj potrebi podmićivanja. Ti učinci nisu samo statistički značajni, već su i kvantitativno opravdani jer Vojna krajina pomiče povjerenje u javne institucije u višu kategoriju u prosjeku za 14–34%. Ograničenje studije je što se temelji na prošlim događajima, i stoga se ne može generalizirati ili koristiti za nagađanja o budućnosti. Međutim, mogu se povući usporedbe. Može se, primjerice, tvrditi da je uloga Beča (kao središta Habsburškog carstva) sada zamijenjena drugim političkim središtima i da su suvremene odluke o migracijama od istoka prema zapadu opet u rukama političara. Kao što povijest pokazuje, takve odluke imaju posljedice koje mogu trajati desetljećima i stoljećima.

Ova studija daje značajan uvid u funkcioniranje gospodarstva i objašnjava čimbenike koji uzrokuju trajne razlike u ekonomskim ishodima unutar Hrvatske. Povijest je važna, bilo da je riječ o vojnom kordonu, epizodama nasilja i rata ili migracijama. Provođenje bilo kakve reforme ili ekonomske politike bez uzimanja u obzir institucija, društvene strukture i kulture, bit će neučinkovito i morat će se stalno ponavljati, jer za promjene putanje, potrebno je sagledati temeljne uzroke. Institucije i društva su postojani, ali se i mijenjaju, ponekad vođeni unutarnjim, a ponekad i egzogenim događajima. Postojeća istraživanja upućuju na to da su perzistencija i promjena ravnotežni ishodi (Acemoglu, 1995.) i da mali koraci i postupne reforme obično nisu dovoljni da se država izbaci iz „loše“ ravnoteže. Budući da su i donositelji politika i institucije sami po sebi endogeni, davanje preporuka prirodno je složen zadatak, koji zahtijeva empirijski realnu teoriju komparativnog rasta temeljenu na institucijama. Empirijsko istraživanje koje istražuje uzročne veze tih endogenih elemenata može voditi izgradnji realnijeg teorijskog okvira za savjete o politici.

LITERATURA

1. ---, 1829. *Versuch einer Darstellung der oesterreichischen Monarchie in statistischen Tafeln*. Oesterreichische Monarchie.
2. Acemoglu, D. i sur., 2003. Institutional Causes, Macroeconomic Symptoms: Volatility, Crises and Growth. *Journal of Monetary Economics*, 50(1), str. 49-123.
[https://doi.org/10.1016/s0304-3932\(02\)00208-8](https://doi.org/10.1016/s0304-3932(02)00208-8)
3. Acemoglu, D., 1995. Reward Structures and the Allocation of Talent. *European Economic Review*, 39(1), str. 17-33. [https://doi.org/10.1016/0014-2921\(94\)00014-q](https://doi.org/10.1016/0014-2921(94)00014-q)
4. Acemoglu, D., Hassan, T. A. i Robinson, J. A., 2011. Social Structure and Development: A Legacy of the Holocaust in Russia. *The Quarterly Journal of Economics*, 126(2), str. 895-946. <https://doi.org/10.1093/qje/qjr018>
5. Acemoglu, D., Johnson, S. i Robinson, J. A., 2001. The Colonial Origins of Comparative Development: An empirical Investigation. *American Economic Review*, 91(5), str. 1369-1401. <https://doi.org/10.1257/aer.91.5.1369>
6. Acemoglu, D., Johnson, S. i Robinson, J. A., 2002. Reversal of Fortune: Geography and Institutions in the Making of the Modern World Income Distribution. *The Quarterly journal of economics*, 117(4), str. 1231-1294. <https://doi.org/10.1162/003355302320935025>
7. Acemoglu, D., Johnson, S. i Robinson, J. A., 2005. The Rise of Europe: Atlantic Trade, Institutional Change, and Economic Growth. *American Economic Review*, 95(3), str. 546-579. <https://doi.org/10.1257/0002828054201305>
8. Aghion, P. i sur., 2010. Regulation and Distrust. *The Quarterly Journal of Economics*, 125(3), str. 1015-1049. <https://doi.org/10.1162/qjec.2010.125.3.1015>
9. Alesina, A. i Fuchs-Schündeln, N., 2007. Good-bye Lenin (or Not?): The Effect of Communism on People's Preferences. *American Economic Review*, 97(4), str. 1507-1528. <https://doi.org/10.1257/aer.97.4.1507>
10. Algan, Y. i Cahuc, P., 2010. Inherited Trust and Growth. *American Economic Review*, 100(5), str. 2060-92. <https://doi.org/10.1257/aer.100.5.2060>
11. Amstadt, J., 1969. *Die kk Militärgrenze, 1522-1881:(mit einer Gesamtbibliographie)*. (Vol. 1). Gugel.
12. Banerjee, A. i Iyer, L., 2005. History, Institutions, and Economic Performance: The Legacy of Colonial Land Tenure Systems in India. *American Economic Review*, 95(4), str. 1190-1213. <https://doi.org/10.1257/0002828054825574>
13. Becker, S. O. i sur., 2016. The Empire is Dead, Long Live the Empire! Long-Run Persistence of Trust and Corruption in the Bureaucracy. *The Economic Journal*, 126(590), str. 40-74. <https://doi.org/10.1111/econj.12220>
14. Boeckh, K., 2013. Perspektiven einer religions-und kirchengeschichte des südöstlichen europas: Netze über raum und zeit. *Beyond the Balkans: Towards an Inclusive History of Southeastern Europe*, str. 199-224.
15. Dell, M., 2010. The Persistent Effects of Peru's Mining Mita. *Econometrica*, 78(6), str. 1863-1903. <https://doi.org/10.3982/ECTA8121>
16. Fuchs-Schündeln, N. i Hassan, T. A., 2016. Natural Experiments in Macroeconomics. U: *Handbook of Macroeconomics*, Vol. 2, str. 923-1012. <https://doi.org/10.1016/bs.hesmac.2016.03.008>
17. Gelman, A. i Imbens, G., 2018. Why high-order polynomials should not be used in regression discontinuity designs. *Journal of Business & Economic Statistics*, str. 1-10. <https://doi.org/10.1080/07350015.2017.1366909>
18. Glaeser, E. L. i sur., 2004. Do Institutions Cause Growth? *Journal of Economic Growth*, 9(3), str. 271-303. <https://doi.org/10.1023/b:joeg.0000038933.16398.ed>
19. Glaeser, E. L. i Shleifer, A., 2002. Legal Origins. *The Quarterly Journal of Economics*, 117(4), str. 1193-1229. <https://doi.org/10.1162/003355302320935016>
20. Greif, A., 1994. Cultural Beliefs and the Organization of Society: A Historical and Theoretical Reflection on Collectivist and Individualist societies. *Journal of Political Economy*, 102(5), str. 912-950. <https://doi.org/10.1086/261959>
21. Greif, A., 2006. *Institutions and the Path to the Modern Economy: Lessons from Medieval Trade*. Cambridge University Press.

22. Guiso, L., Sapienza, P. i Zingales, L., 2004. The Role of Social Capital in Financial Development. *American Economic Review*, 94(3), str. 526-556. <https://doi.org/10.1257/0002828041464498>
23. Guiso, L., Sapienza, P. i Zingales, L., 2011. Civic Capital as the Missing Link. U: *Handbook of Social Economics*, Vol. 1, str. 417-480. North-Holland. <https://doi.org/10.1016/b978-0-444-53187-2.00010-3>
24. Guiso, L., Sapienza, P. i Zingales, L., 2016. Long-term Persistence. *Journal of the European Economic Association*, 14(6), str. 1401-1436. <https://doi.org/10.1111/jeea.12177>
25. Iyer, L., 2010. Direct versus Indirect Colonial Rule in India: Long-Term Consequences. *The Review of Economics and Statistics*, 92(4), str. 693-713. https://doi.org/10.1162/rest_a_00023
26. Jancec, M., 2014. *Esseys On History, Culture and Economic Outcomes*. Doctoral dissertation.
27. Lee, D. S. i Lemieux, T., 2010. Regression discontinuity designs in economics. *Journal of Economic Literature*, 48(2), str. 281-355. <https://doi.org/10.1257/jel.48.2.281>
28. Michalopoulos, S. i Papaioannou, E., 2013. National Institutions and Subnational Development in Africa. *The Quarterly Journal of Economics*, 129(1), str. 151-213. <https://doi.org/10.1093/qje/qjt029>
29. Milgrom, P. R., North, D. C. i Weingast, B. R., 1990. The role of institutions in the revival of trade: The law merchant, private judges, and the champagne fairs. *Economics & Politics*, 2(1), str. 1-23. [https://doi.org/10.1016/s0304-3932\(02\)00208-8](https://doi.org/10.1016/s0304-3932(02)00208-8)
30. North, D. C. i Thomas, R. P., 1973. *The Rise of the Western World: A New Economic History*. Cambridge: Cambridge University Press.
31. North, D. C., 1981. *Structure and Change in Economic History*. Norton.
32. North, D. C., 1990. *Institutions, Institutional Change and Economic Performance*. Cambridge University Press.
33. Nunn, N. i Wantchekon, L., 2011. The Slave Trade and the Origins of Mistrust in Africa. *American Economic Review*, 101(7), str. 3221-52. <https://doi.org/10.1257/aer.101.7.3221>
34. Nunn, N., 2008. The Long-Term Effects of Africa's Slave Trades. *The Quarterly Journal of Economics*, 123(1), str. 139-176. <https://doi.org/10.1162/qjec.2008.123.1.139>
35. Regan, K. i Kaniški, T., 2003. *Historical Atlas of Croatia*.
36. Roksandić D., 1988. *Vojna Hrvatska: krajiško društvo u Francuskom Carstvu (1809-1813)*. Zagreb: Školska knjiga.
37. Rothenberg, G. E., 1960. The Origins of the Austrian Military Frontier in Croatia and the Alleged Treaty of 22 December 1522. *The Slavonic and East European Review*, 38(91), str. 493-498.
38. Rothenberg, G. E., 1964. The Struggle over the Dissolution of the Croatian Military Border, 1850-1871. *Slavic Review*, 23(1), str. 63-78. <https://doi.org/10.2307/2492376>
39. Sanford, G., 1992. We the People: The Revolution of '89 Witnessed in Warsaw, Budapest, Berlin and Prague / Garton Ash, T. (book review). *Slavonic and East European Review*, 70(4), str. 792.
40. Šterc, S. i Pokos, N., 1993. Demografski uzroci i posljedice rata protiv Hrvatske. *Društvena istraživanja* 2(2-3 (4-5)), str. 305-333.
41. Tabellini, G., 2010. Culture and institutions: economic development in the regions of Europe. *Journal of the European Economic association*, 8(4), str. 677-716. <https://doi.org/10.1111/j.1542-4774.2010.tb00537.x>
42. The World of the Habsburgs, 1800. *Synoptic map of the entire Military Frontier, colored drawing, 1800*.
43. Thistlethwaite, D. L. i Campbell, D. T., 1960. Regression-discontinuity analysis: An alternative to the ex post facto experiment. *Journal of Educational psychology*, 51(6), str. 309. <https://doi.org/10.1037/h0044319>
44. Uberti, L. J., 2018. Corruption in transition economies: Socialist, ottoman or structural? *Economic Systems*, 42(4), str. 533-555. <https://doi.org/10.1016/j.ecosys.2018.05.001>

DODATAK

Tablica A1.

Prosječni apsolutni granični učinci

	Povjerenje u		Mito	
	sudove	policiju	sudu	prometnoj policiji
	(1)	(2)	(3)	(4)
Pripadnost Vojnoj krajini	0,038	0,028	0,068	0,042
Dob	0,000	0,001	0,000	0,002
Muškarac	0,012	0,007	0,006	0,010
Ateist	0,046	0,031	0,004	0,010
Budist	0,092	0,190	0,008	0,054
Židov	0,137	0,101	0,097	0,137
Musliman	0,019	0,061	0,059	0,063
Druga religija	0,001	0,034	0,048	0,013
ŽuT 2010.	0,020	0,068	0,069	0,089
ŽuT 2016.	0,074	0,081	0,043	0,067
Koristio uslugu u posljednjih 12 mjeseci			0,050	0,061

Bilješke. Prosječni apsolutni granični učinci svake neovisne varijable za specifikacije modela prikazanih u Tablici 3, držeći ostale varijable na njihovoj srednjoj vrijednosti. Zavisna varijabla u stupcima (1) i (2) odgovor je na pitanje „U kojoj mjeri vjerujete sljedećim institucijama?“ Stupac (1): Sudovi. Stupac (2): Policija. Kategorije odgovora su: 1 = Potpuno nepovjerenje; 2 = Neka razina nepovjerenja; 3 = Ni povjerenje ni nepovjerenje; 4 = Neka razina povjerenja; 5 = Potpuno povjerenje. Kategorija 6 = Teško je reći / Ne znam / Nije primjenjivo / Nije navedeno, nije uključena u analizu. Zavisna varijabla u stupcima (3) i (4) je odgovor na pitanje „Prema vašem mišljenju, koliko je često potrebno da ljudi poput vas u tim situacijama daju neslužbena plaćanja / darove?“ Stupac (3): Interakcija sa sudovima. Stupac (4): Interakcija s prometnom policijom. Kategorije odgovora su: 1 = Nikad; 2 = Rijetko; 3 = Ponekad; 4 = Obično; 5 = Uvijek. Kategorija 6 = Teško je reći / Ne znam / Odbijanje, nije uključena u analizu. Izvor: ŽuT anketa iz 2006., 2010. i 2016.; detalji u glavnom tekstu.

Tablica A2.

Granični učinci Vojne krajine po kategorijama

	Povjerenje u	
	sudove	policiju
	(1)	(2)
Potpuno nepovjerenje	0,072	0,025
Neka razina nepovjerenja	0,024	0,022
Ni povjerenje ni nepovjerenje	0,038	0,023
Neka razina povjerenja	0,051	0,044
Potpuno povjerenje	0,006	0,027
Prosječni apsolutni marginalni efekt	0,038	0,028

	Mito	
	sudu	prometnoj policiji
	(3)	(4)
Nikad	0,169	0,105
Rijetko	0,053	0,024
Ponekad	0,073	0,056
Obično	0,036	0,019
Uvijek	0,007	0,005
Prosječni apsolutni granični učinak	0,068	0,042

Bilješke. Prosječni apsolutni granični učinci svake neovisne varijable za specifikacije modela prikazanih u Tablici 3, držeći ostale varijable na njihovoj srednjoj vrijednosti. Posljednji redak prikazuje prosječni apsolutni marginalni efekt za sve kategorije zajedno i jednak je broju u Tablici A1. Zavisna varijabla u stupcima (1) i (2) odgovor je na pitanje „U kojoj mjeri vjerujete sljedećim institucijama?“ Stupac (1): Sudovi. Stupac (2): Policija. Kategorije odgovora su: 1 = Potpuno nepovjerenje; 2 = Neka razina nepovjerenja; 3 = Ni povjerenje ni nepovjerenje; 4 = Neka razina povjerenja; 5 = Potpuno povjerenje. Kategorija 6 = Teško je reći / Ne znam / Nije primjenjivo / Nije navedeno, nije uključena u analizu. Zavisna varijabla u stupcima (3) i (4) je odgovor na pitanje „Prema vašem mišljenju, koliko je često potrebno da ljudi poput vas u tim situacijama daju neslužbena plaćanja / darove?“ Stupac (3): Interakcija sa sudovima. Stupac (4): Interakcija s prometnom policijom. Kategorije odgovora su: 1 = Nikad; 2 = Rijetko; 3 = Ponekad; 4 = Obično; 5 = Uvijek. Kategorija 6 = Teško je reći / Ne znam / Odbijanje, nije uključena u analizu. Izvor: ŽuT anketa iz 2006., 2010. i 2016.; detalji u glavnom tekstu.